

הצעת פתרון- בחינת הבגרות בהיסטוריה ב'

הצעת הפתרון נכתבה על-ידי יוסי גלרמן

מורה להיסטוריה בבתי הספר של **קידום**

אנו מבקשים לחזור ולהזכיר לכם, תלמידינו היקרים בקידום, שאין דבר כזה "תשובה אחת", כפי שלימדנו אתכם במהלך הקורס יש יותר מתשובה אחת נכונה לכל שאלה. החשיבות היתרה בתשובותיכם נמצאת בהנמקות ובהסברים לאירועים ההיסטוריים. ולכן, התשובות המוצעות לכם כאן, הן הצעה אחת מיני רבות שכל אחת אחרת מבניהן טובה לא פחות.

תשובה לשאלה 1

א. הגורמים על פי הקטע שסייעו לעליית היטלר לשלטון הם –

1. הפיצול פוליטי בגרמניה בתקופה שבין שתי המלחמות וריבוי המפלגות מנע אפשרות ליצירת קואליציה איתנה שתשלוט בהצלחה ברפובליקת ויימר, דבר שתרום לכאוס השלטוני והכלכלי.
2. היטלר השתמש בתחושת הבגידה שחשו החיילים הגרמנים שחזרו מאדמת צרפת ומינף את הסיסמא "סכין בגב האומה" כהאשמה גורמת נגד הממשלה ובמיוחד נגד היהודים שהיו בתפקידים שונים בשלטון הגרמני.
3. היטלר ניצל את המצב הכלכלי הקשה שהתאפיין באבטלה קשה ובאינפלציה גבוהה, תלה את ההאשמה בשלטון, בריבוי המפלגות, וברפיון הידיים של המשטר הדמוקרטי, והבטיח בנאומיו לעם הגרמני שהוא ישלוט ביד חזקה, יסלק את תופעת ריבוי המפלגות ויבריא את כלכלת גרמניה, עבודה לכל גרמני.
4. היטלר טיפח את המגזרים הקיצוניים והלאומניים בחברה הגרמנית ועודד אותם להחצין את רגשי הזעם והשנאה שלהם כלפי היהודים, הקומוניסטים וכל מי שנחשב למתנגד למפלגה הנאצית. היטלר הרבה בנאומים בהם פנה לעם הגרמני והבטיח שהוא יהיה המנהיג החזק שיוביל אותם להצלחות ולחיים טובים.

ב. שני צעדים שבהם נקט היטלר בין השנים 1933-5 שסייעו לו בבניית משטרו –

1. צווי החירות אחרי שריפת הרייכסטאג, במסגרתם בוטלה המפלגה הקומוניסטית, הוטלו הגבלות צנזורה על התקשורת, הוקם המחנה "לחינוך מחדש" – דכאו והחל משטר הדיכוי הפנים גרמני.
2. חוק ההסמכה - בו היטלר ביטל את מהותו של הרייכסטאג והעביר את סמכות החקיקה את הרשות המבצעת והיטלר העומד בראשה. זהו צעד מובהק של ביטול הדמוקרטיה. המשטר הנאצי "הצטיין"

בהמשך בחקיקה אינטנסיבית.

3. "חוק האחדה" - ביטול המבנה הפדרטיבי (18 מדינות). לכל מדינה מונה נציב מטעם היטלר.
4. חוק השבת הפקידות המקצועית" - פיטורי עשרות אלפים פקידי ממשל ורשויות יהודים, קומוניסטים וליברלים ו מתן המשורות לנאמנים נאציים
5. * חיסול האיגודים המקצועיים - מאסר מנהיגיהם והחרמת רכושם, הקמת "חזית העבודה הגרמנית" ואיסור שביתות.
6. "ליל הסכינים הארוכות" - חיסול ארנסט רוהם וכאלף מראשי ה SA , ויוצא ממנו חיסול פוטנציאל לאופוזיציה . חיזוק הקשר עם הצבא והתעשיינים הגדולים.
7. איחוד התפקידים - עם מות הנשיא הינדנבורג קיבל היטלר את שלושת התפקידים: קנצלר, נשיא וראש הצבא.

תשובה לשאלה 2

א . עקרון מרחב המחיה - אם העם הגרמני ישמור על טוהר הדם (הגזע), הוא יגדל ויתרבה. אז, בעתיד, השטח בו הוא חי היום לא יספיק כדי להכילו. לכן, דרוש לעם הגרמני מרחב מחייה גדול יותר. מרחב זה יושג על חשבון העמים הסלבים היושבים ממזרח לגרמניה (בעיקר פולין ורוסיה) . עקרון "מרחב המחיה" נועד להפוך את כל אירופה המזרחית (הסלבית) לשטח גרמני פנוי להתיישבות גרמנים ולצרכי העם הגרמני.

עקרון תורת הגזע - תורה הגזע הושפעה מספרו של צ'רלס דרווין "מוצא המינים", שהניח כי בין בעלי החיים קיים מאבק קיומי להישרדות. במאבק זה מתרחשת ברירה טבעית בה שבסופה החזק שורד. היטלר אימץ תאוריה זו וחילק את האנושות לגזעים טובים וגזעים גרועים כיוון שמלחמת הקיום מתייחסת גם למלחמה בין ובתוך עמים וגזעים, הרי זכותו של עם חזק לשעבד ואף להשמיד את העמים החלשים. על בני העמים החזקים להשמיד עמים המאיימים על קיומם. הנאצים האמינו כי קיימים גזעים שמעצם טבעם נועדו לשלוט, וגזעים אחרים נועדו מעצם טבעם להיות משועבדים. בתחתית הגזעים הנחותים העמידו הנאצים את הגזע השמי ובפרט את העם היהודי. למעשה, הגזע היהודי הועמד בכלל מחוץ להירארכיה משום שנחשב לתת-אדם. את היהודים הם ראו כטפילים, הורסי התרבות ומטמאי המין הארי. לטענתם, הגזע היהודי שואף להשתלט על העולם כלכלית ופוליטית. זהו גזע החפץ להרוס את גרמניה ואת הקיום האנושי בכללו. לכן, הגזע הארי חייב להילחם ביהדות כדי למנוע את ניוון האנושות.

ב . חוקי נירנברג הם חוקים גזעניים אנטישמיים שחוקקה המפלגה הנאצית בעיר נירנברג בשנת 1935: 1 , חוק אזרחות הרייך - קבע כי רק לארים טהורים מגיעה אזרחות גרמנית, וזכויות פוליטיות מלאות. חוק זה גם קבע את המושגים: אזרח לעומת נתין.

לחוק זה נוספה תקנת "מיהו יהודי" נקבע מי שאחד מאבותיו, שלשה דורות לאחור, היה יהודי. גם

בני תערובות נחשבו ליהודים

2. החוק להגנת הדם והכבוד הגרמני -

א. אסר על נישואים בין יהודים לארים, וביטל נישואים קיימים.

ב. איסור ארים לקיים יחסי מין עם יהודים.

ג. איסור על העסקת עובדת בית גרמניה מתחת גיל 45. כדי למנוע עליונות מקצועית ומגע מיני עם צעירות.

ד. איסור הנפת הדגל הגרמני או שימוש בצבעיו, כדי לא לטמאו.

אפשר לראות בחוקי נירנברג צעד אנטי דמוקרטי מובהק משום שהם הפקיעו מן היהודים באופן שרירותי את אזרחותם הגרמנית וכן נמנעה מהיהודים כל אפשרות להתגונן מפני אנטישמיות באמצעים משפטיים חוקיים. חוקי נירנברג שללו מיהודי גרמניה את האמנציפציה לה זכו בשלהי המאה ה-19. בנוסף, חוקים אלו מיסדו את תפיסת הגזע כהליך חוקי בגרמניה הנאצית, ולאחריהם בני האדם נמדדו על פי מוצאם האתני ולא על פי מעמדם האזרחי.

תשובה לשאלה 3

א. הנאצים החליטו להקים יודנראטים בגטאות ככלי למילוי אחר הוראותיהם. בפועל, היודנרט גם לקחו עליהם לטפל בצורכי היהודים בגטו כדי להקל על סבלם. הגרמנים ראו ביודנרט דרך נוספת לניהול הגטו ואכן תוך זמן קצר היו רוב יהודי פולין תחת הנהגת היודנראטים. בהתאם להוראתו של היידריך מיום 21 ספטמבר 1939 הוקמו היודנראטים בכל הקהילות היהודיות כאשר בקהילה עד 10,000 יהודים ימנה היודנראט 12 חברים.

הנאצים ראו ביודנראט אמצעי שירחיק אותם מהמגע הפיזי היום יומי עם יהודי הגטו. כמו כן, הם הניחו שהצייתנות של יהודי הגטו תהיה מלאה יותר כאשר את ההוראות ימסרו להם מועצות היהודים. אי אפשר להתעלם מהפן האירוני שליווה את החלטת הנאצים בהקמת היודנראטים, והוא שימוש ביהודים עצמם למילוי הוראות הנאצים שרובם היו אנטי יהודים.

עד "לפתרון הסופי" היודנראטים פעלו בגטאות –

1. מציאת מקומות דיור ליהודים בגטו.

2. לערוך רישום של תושבי הגטו על מנת לחלק מזון ולשלוח למחנות עבודה וכפייה.

3. לטפל בצד הכספי: החרמת רכוש יהודי, לדאוג לתשלום קנסות, גילוי רכוש מוסתר.

4. טיפול בנושאי המשמעת: שמירת הסדר והקפדה על ענידת הטלאי הצהוב.

5. לדאוג להיגיינה בגטו ולשמור על רמת תברואה ובריאות סבירה.

6. קבורת המתים, רפואה עד כמה שניתן ועוד.

ב. פעולות תנועות הנוער עד לפתרון הסופי שסייעו לחבריהן להתמודד עם קשיי החיים בגטו-

1. "היינו כאן, אך לא חיינו כאן" – במשפט הזה אפשר לסכם במידה רבה את פעילות תנועות הנוער הציוניות בגטאות. האנשים הצעירים האלה חיו בתוך הגטאות, סבלו גם הם קור, רעב ועוד, אך מבחינתם בתוך הקן יכלו לחלום, לשאוף למשהו אחר. הם שרו שירי ארץ ישראל, קיימו טקסים, התווכחו בלהט על טיבו של האדם והעולם, כתבו ופרסמו עיתונים משלהם, והכינו עצמם לתקופה שאחרי המלחמה - לעלייה לארץ ישראל.

2. שמירת הקיום הפיזי והכבוד האנושי - משימתם הראשונה של מנהיגי התנועות הייתה לשקם את המסגרת של תנועות הנוער, ולארגן אותן מחדש בתנאי מחתרת. בהתחלה האמינו שהמלחמה תחלוף במהרה ולכן התמקדו במאמצים לשמירת הקיום הפיזי של הצעירים ותחושת הכבוד. תנועות הנוער סיפקו לחבריהם משענת מזון בשעת הדחק, אוזן קשבת, טיפול בחולים וסידור במקומות מסתור בעת האקציות. מי שהיה חבר בתנועות הנוער היה בעל סיכוי גדול יותר לשרוד מהאחרים.

3. הישרדות רוחנית – המשימה השנייה הייתה להמשיך את האמונה באידיאלים וערכים, למרות המצב הנורא והמפחיד. הקן של התנועה הפך למקלט היחיד שבו היה אפשר לשוחח בחופשיות ולהשתחרר מהפחדים והחרדות של הגטו. ההישרדות הרוחנית הזו כללה פרסום של עיתוני מחתרת, שמירה על מסגרות חינוך מחתרטיות, סמינרים וספריות חשאיות.

4. קשר בין הגטאות – חברי תנועות הנוער מילאו תפקיד חשוב כאנשי קשר בין הגטאות היהודיים המנותקים. הם העבירו ידיעות מגטו לגטו, תוך סיכון עצמי רב. בעיקר התמסרו לתפקיד הקשה הזה "הקשריות", בשל יכולתן להסתוות כלא יהודיות. צעירות יהודיות סיכנו באופן קבוע את חייהן כדי להעביר ידיעות.

5. הקמת תאי מרד - חברי תנועות הנוער העבירו ביקורת רבה על היודנראטים ועל שיתוף הפעולה שלהם עם הנאצים. במקרים רבים היו חברי תנועות הנוער אופוזיציה ליודנראט ואנשיו, וגם הורו לחבריהם שלא לעבוד עבור מוסדות היודנראט, ביחוד לא במשטרה היהודית.

תשובה לשאלה 4

א. דפוסי הפעולה והמניעים של האוכלוסייה המקומית הבאים לביטוי בקטע הם –

1. שיתוף פעולה עם הנאצים מתוך שנאת יהודים....

2. שיתוף פעולה עם הנאצים מתוך חמדנות לרכוש היהודי....

3 . עזרה ליהודים כתוצאה מהיכרות מוקדמת....

4 . עזרה ליהודים מתוך אהבת האדם באשר הוא....

5 . עזרה והצלה מסיבות דתיות נוצריות.....

ב . הקריטריונים להענקת תואר חסיד אומות העולם הם – לא יהודי שהציל יהודי בלי לקבל תמורה –

1 . מעשה הצלה קונקרטי או עזרה בהצלה.

2 . הצלה שנעשתה מתוך סיכון עצמי.

3 . המציל לא דרש ולא קיבל תמורה כתנאי להצלה.

4 . הבקשה נתמכת בעדויות של ניצולים או חומר ארכיוני אמין.

5 . המציל אינו יהודי.

סיפורו האישי של חסיד אומות העולם : אוסקר שינדלר, צ'יהו סמפו סוגיהרה, ראול וולנברג, תדיאוש פאנקיייוויץ, סוזה מנדש

תשובה לשאלה 5

א . ההתלבטות של מארגני המרד אם לצאת למרד בלי תמיכה מלאה של התושבים הושפעה מידיעה ברורה בדבר תוצאות המרד. לא היה ספק בליבם שהמרד יסתיים בחיסולו הוודאי והפיזי של הגטו ובחיסולם המוחלט של כל תושבי הגטו. אנחנו יכולים ללמוד על כך מתוך מטרות המרד כפי שפורסמו על ידי המארגנים – שלוש שורות בהיסטוריה, נקמה בגרמנים, ולא ללכת כצאן לטבח. בשום מקום אין תקווה להצלה אפילו לא של יהודי אחד.

ולכן, ביודעם שההחלטה על יציאה למרד חורצת למעשה את גורלם של כל תושבי הגטו, היססו היודנראטים ושאר מארגני המרידות האם הם יכולים לקחת על עצמם לקבוע ולחרוץ את דינם של כל היהודים תושבי הגטו.

התלבטות נוספת הייתה –

1 . האם הגיע הזמן לפתוח במרד? אולי התבוסה הגרמנית קרובה וכדאי להמתין?

2 . האם הנאצים באמת מתכוונים להשמיד את כל היהודים או שהם כבר הגיעו על סיפוקם וההשמדה תיפסק.

3 . אולי עדיף לברוח מהגטו לעבר היערות ולהילחם משם כפרטיזנים.

ב . הסיבות להצטרפות לוחמים יהודים לצבאות בעלות הברית היו –

1 . גילויי פטריוטיות עם המדינה בה הם חיו.

- 2 . בחלק מהמדינות חל גיוס חובה.
 - 3 . מתוך אחווה לסבל העם היהודי באירופה.
 - 4 . מחשש שאי התגייסותם למלחמה שבה הנושא היהודי הובלט כבר מתחילתה, עלולה לעורר אנטישמיות וכעס מצד שכניהם הלא יהודים שישתתפו במלחמה.
- דוגמאות ללוחמים יהודים – הקולונל דוד מרכוס, הגנרל יעקב גרגורייביץ קרייזר, הטייסת פולינה גלמן...

תשובה לשאלה 6

- א . הנסיבות שהביאו לתחילת ההרג ההמוני של היהודים החל מקיץ 1941 –
 - 1 . תחילתן בפקודת הקומיסארים שנמסרה ליחידות הרצח המיוחדות ה"איינזצגרופן" ובהן פקודה חד משמעית לרצח נושאי התפקידים מטעמה של המפלגה הקומוניסטית כולל בעלי תפקידים בהנהגות היישובים והקהילות בכל שטחי בריה"מ שייכבשו על ידי הצבא הנאצי. מאחר ושטחים אלו היו רוויים ביישובים וקהילות יהודיות הרי שביצוע הרצח על פי הפקודה פגע ישירות בגברים היהודים שהיו ממנהיגי הקהילות. בתוך זמן קצר ומתוך יוזמה אישית של אחד ממפקדי האיינזצגרופן, הוא החל לרצוח גם נשים וילדים בנוסף לגברים היהודים.
 - 2 . רצח היהודים היה מובנה באידיאולוגיה הנאצית.....
 - 3 . בחסות סערת המלחמה אפשר היה לרצוח יהודים כחלק ממלחמת הכיבוש
 - 4 . היטלר ניסה להיפטר מיהודי גרמניה בכל דרך, ולמרות כל מאמציו, בכל שלב של התפשטות וכיבוש הוא קיבל תחת שליטתו עוד ועוד יהודים. עם הפלישה לבריה"מ העריכו את מספר היהודים שם בכחמישה מיליון. (ראה הפרוטוקול מוועידת ואנזה).
- ב . היהודים בגטאות התקשו להבין שמטרת הנאצים היא השמדת העם היהודי כי הנאצים השתמשו בהונאה והטעיה ושמרו על תכניתם להשמדת העם היהודי בסודיות מוחלטת.
 - 1 . השילוחים להשמדה מתוך הגטאות לא בוצעה באופן עקבי שאפשר לראות תמונה מסודרת. היו גטאות שאחרי משלוח אחד או שניים, נעשתה הפסקה שייצרה את האשליה שאולי הנאצים הגיעו על סיפוקם .
 - 2 . היו שילוחים שאחרי שהרכבות יצאו לדרכן, הגיעו לגטו גלויות שנכתבו על ידי היהודים ובהם סיפורים על נסיעה למזרח לעבודה.
 - 3 . מחנות ההשמדה נבנו בסביבה נידחת בדרך כלל מיוערת ורחוקה מיישובים.
 - 4 . ניתנו שמות קוד כמו "שילוח למזרח" שנועד לטעת את האשליה שמדובר בנסיעה למחנות עבודה, או "פתרון סופי" שאיננו מחייב את ההבנה שמדובר בהשמדה.
 - 5 . הנאצים השתדלו לבודד את הגטאות ולמנוע מהדיעות והחדשות להיכנס פנימה.

6 . לא היה עד אז תקדים בהיסטוריה האנושית של השמדת עם שלם כמטרה ובתכנון מעשי.

תשובה לשאלה 7

- א . השלב של מלחמת העצמאות שלב א' שבא לידי ביטוי בקטע הוא המצור על ישובים מבודדים והדוגמא בקריקטורה היא המצור על ירושלים וניסיונות היישוב לשבור את המצור באמצעות שיירות מהשפלה.....
- ב . ישראל ניצחה במלחמת העצמאות בגלל הגורמים הבאים –
- 1 . המוטיבציה של הלוחם היהודי הייתה גבוהה מאוד לעומת הלוחם הערבי.....
 - 2 . ללוחם היהודי היה יתרון טכנולוגי על פני הלוחם הערבי....
 - 3 . ללוחם היהודי לא הייתה את האפשרות להפסיד. הפסד פירושו מוות וחיסולו של כל היישוב
 - 4 . היישוב היהודי התכונן למלחמה בנשק ציוד ואימון. 30,000 ישראלים התנדבו לשרת בצבא בריטניה במלחמת העולם השנייה. לוחמי המחתרות היו בעלי ניסיון קרבי מסוים.
 - 5 . פעולות הרכש באירופה ואמריקה הזרימו לארץ נשק כבד ומשוכלל כולל מטוסי קרב.
 - 6 . למרות שצבאות ערב פתחו במתקפה מתואמת, חלק משיקוליהם האסטרטגיים כוונו האחד כנגד השני.
 - 7 . עם הכרזת המדינה הוחל בהבאה מסיבית של עולים יהודים מקרב ניצולי השואה, מחנות המעצר, ועולים חדשים מארצות האסלאם. חלקם גויס לצה"ל לאחר תקופת הכשרה קצרה.

תשובה לשאלה 8

- א . שאלת עמדה – כל עמדה שנכתבה היא טובה, כמו הנימוקים עליהן היא מבוססת -
- 1 . בריטניה אחרי מלה"ע הייתה מרוששת כלכלית....
 - 2 . הסיוע האמריקאי לבריטניה ייצר תלות מסוימת של בריטניה בארה"ב
 - 3 . ארה"ב הביעה את רצונה להעלות מידית 100,000 עקורים....
 - 4 . פגיעה בחיילים בריטיים ערערה את חוסנה של דעת הקהל בבריטניה
 - 5 . הצורך להחזיק צבא גדול של יותר ממאה אלף חיילים הכבידה...
 - 6 . המלחמה על דעת הקהל העולמית שהתבטאה בתמונות בעיתוני העולם...
 - 7 . אקסודוס והסערה שהיא חוללה בדעת הקהל העולמית וההשפעה על יהדות ארה"ב..
 - 8 . הבחירות הקרובות לנשיאות ארה"ב....
 - 9 . ירידת העניין של בריטניה בתעלת סואץ כנתיב להודו....

10. ההבנה הבריטית שהם לא יצליחו להביא את שני העמים לכדי הסכמה על מדינה אחת לשני העמים

11. וועידת לונדון 1947....

12. פעולות של המחותרות שפגעו בחיילים הבריטיים וביוקרה הבריטית..

13. ועוד.....

ב. עיקרי התוכן של החלטת האו"ם –

1. סיום המנדט ויציאת בריטניה מארץ ישראל

2. חלוקת הארץ בין העמים והקמת שתי מדינות שיקיימו יחסי מסחר וכלכלה ביניהן

3. ירושלים ופרוזדור ירושלים בשליטה בינלאומית...

4. במשך שנתיים יורשו לעלות עד 150,000 יהודים

קושי אחד הנובע מתוך ההחלטה מנקודת מבט יהודית הוא –

1. על פי מפת החלוקה נשארו ישובים יהודים מחוץ לגבולות המדינה היהודית

2. ירושלים לא תיכלל בגבולות המדינה היהודית

3. העלייה הוגבלה ל-150,000 כאשר מאות אלפי עקורים וניצולי שואה ממתנינים לעלייה בנוסף לעליית

יהודי ארצות האסלאם שנמצאים בסכנת חיים במיוחד כשתקום המדינה היהודית.

תשובה לשאלה 9

א. השיקולים של בן גוריון להכריז על הקמת המדינה היו –

הזדמנות היסטורית חד פעמית שאולי לא תחזור

אי מימוש החלטת האו"ם עלולה לטעת באומות העולם את התחושה שהיהודים לא מסוגלים להקים מדינה

וזו עלול להשפיע בעתיד על החלטותיהן לגבי צ'אנס נוסף ליהודים.

עמדת ארה"ב בדבר ביטול החלטת החלוקה יכלה להתפשט למדינות תחת השפעתה

חוסר אמונה ביכולת האו"ם לכפות שביתת הנשק על מדינות ערב שצבאותיהם גויסו ונערכו

לחסום אפשרות לאנרכיה, שתיגרם עם תום השלטון הבריטי והקמת שלטון לגיטימי.

שליטה בגורם העלייה בניגוד להחלטת האו"ם.

הצלחות מוכחות בשדה הקרב – ראו תכנית ד'

הגעת נשק חדיש מצ'כוסלובקיה שישנה את תמונת המלחמה.

השיקולים נגד –

האיום של פלישת צבאות ערב הוא רציני וקיימת סכנה ממשית

מפקדי ההגנה הגיבו בחוסר ביטחון לשאלת בן גוריון בקשר לסיכויים לעמוד מול הפלישה הרצון לא לקלקל את היחסים עם ארה"ב שביקשה מישראל לדחות את ההכרזה

ב. המניעים של בן גוריון לפרק את המחתרות ואת מטה הפלמ"ח היו נעוצים בתפיסתו הממלכתית שראתה שבמדינה יכול להתקיים צבא אחד הנתון לשליטת הממשלה הנבחרת. וכל מציאות אחרת בה יתקיימו במדינה ריבונית מיליציות ומפלגות השולטות על כוחות מזויינים היא מציאות בלתי נסבלת המהווה סכנה ברורה ומידית לקיומה וריבונותה של אותה מדינה

תשובה לשאלה 10

א. תהליך הדה קולוניזציה הוא התהליך היסטורי בו המדינות האימפריאליסטיות נסוגו מחלקי עולם רבים, בהם שלטו, ואפשרו לבני המקום להקים מדינה עצמאית. התהליך החל בתום מלחמת העולם ה-1 נמשך בתקופה של בין המלחמות והגיע לשיאו לאחר מלחמת העולם ה-2. הגורמים לתהליך הדה קולוניזציה הם –

- המשבר הכלכלי באירופה לאחר מלחמת העולם ה-2 – בתום המלחמה הייתה אירופה, על מנצחיה ומפסידיה, שרויה במשבר כלכלי עמוק. המשך השליטה על המושבות, ובעיקר על אלו שהחלו למרווד, עלה באמצעים כלכליים רבים (אחזקת צבא גדול, ציוד צבאי ותשתיות). המדינות המרוששות התקשו מאוד לעמוד בהוצאות אלו.
 - אובדן היוקרה של המעצמה הגדולה - המעצמות האימפריאליסטיות המפחידות של לפני המלחמה נכבשו או הושפלו במרוצת המלחמה. התנועות הלאומיות בקולוניות פירשו זאת כחולשה והדבר עודד אותן לצאת כנגד השלטון הקולוניאליסטי באמצעים פוליטיים וצבאיים.
 - האידיאולוגיה האנטי קולוניאלית של מעצמות העל החדשות – בתום מלחמת העולם ה-2 הופיעו על במת ההיסטוריה שתי מעצמות על חדשות: ארה"ב וברה"מ. לשתי המעצמות הייתה אידיאולוגיה אנטי קולוניאלית שהופעלה כנגד המדינות הקולוניאליות ותמכה בדרישות לעצמאות של המדינות תחת שליטת האימפריאליזם.
 - תופעת הגלובליזציה – פתיחת השוק החופשי העולמי הורידה את ערכן הכלכלי של הקולוניות למדינות המשעבדות. אלו הפסיקו להיות רווחיות ועלותן הייתה רבה מתרומתן הכלכלית למדינה השולטת.
- האידיאולוגיה הפוסט-קולוניאליסטית – לאחר מלחמת העולם ה-2, ובמיוחד במרוצת שנות ה-60 התפתחה באירופה התופעה של הכאה על חטאי העבר. אחד מחטאי העבר היה הקולוניאליזם. אחזקת מושבות הפכה לעוול חברתי ונבחרי ציבור באירופה החלו להתחשב באידיאולוגיה זו.

ב . הגורמים שהשפיעו על היהודים המופעים בקטע הם –

- 1 . התערעורת השלטון הקולוניאליסטי השיב לאוכלוסייה המוסלמית את השליטה בארצם. הם שאפו להחזיר על כנו את הסדר שהיה קיים לפני הכיבוש הקולוניאליסטי שבו חיו היהודים בארצות האסלאם בכפוף לחוקי עומר שקבעו שהיהודים בהיותם "עם הספר" רשאים לחיות בארצות האסלאם בתנאי שיישמרו על מעמדם הנחות כפי שנקבע בחוקי עומר. המוסלמים חשו זעם רב נגד היהודים שגרו בארצותיהן, שכן תחת השלטון הקולוניאליסטי בוטלו חוקי עומר ומעמדם של היהודים השתווה ועיתים אף עלה על מעמדם של המוסלמים תושבי אותה מדינה. באלג'יר כדוגמא העניק שר החוץ הצרפתי אדולף כרמיה אזרחות צרפתית ליהודי אלג'יר ובכך העמיד אותם בעמדה השווה לעמדת הכובש הקולוניאליסטי.
- 2 . הסכסוך בארץ ישראל עלה מדרגה עם פרוץ המאורעות של 9-1936. מחולל ומנהיג המרד הערבי, חאג' אמין אל חוסייני ייצא את הסכסוך אל מחוץ לגבולות הארץ במטרה להלהיב ולשלהב את המוסלמים שבארצותיהם חיים יהודים בכדי שיפרעו וינקמו ביהודי ארצותיהם על מה שנראה בעיניו של חאג' אמין ככבוש והשתלטות יהודית על ארץ ישראל. אחרי הכרזת המדינה הופנה הזעם הערבי נגד יהודים שחיו ביניהם מאות שנים והתעוררה סכנה מיידית לחיי היהודים.
- היהודים הגיבו על ההתעוררות המוסלמית נגדם בהיצמד למדינות הקולוניאליסטיות וכל עוד הן שלטו היהודים זכו להגנתן אך עם תהליך היציאה החלו היהודים לצאת ביחד עם הכוחות הקולוניאליסטים והיגרו אל מדינות אלה. במיוחד היה קל מצבם של יהודי אלג'יר שהחזיקו באזרחות צרפתית ויכלו ללא כל קושי לעבור לצרפת.

תשובה לשאלה 11

- א . הקשיים שעמדו לפני מדינת ישראל בעקבות העלייה הגדולה של שנות החמישים היו –
- 1 . מדינת ישראל עמדה לפני גל עלייה שהיה בהיקף שווה לגודל האוכלוסייה הוותיקה...
- 2 . מדינת ישראל הייתה אחרי מלחמת העצמאות כשלכלתה הייתה רופפת ללא רזרבות שיופנו לקליטה
- 3 . יצור המזון והיבוא היו מצומצם והמדינה חיה מן היד אלך הפה והיה חשש שהמזון לא יספיק לכולם
- 4 . לא היו מספיק דירות זמינות לעולים ונאלצו להקים מעברות שלך אוהלים ופחונים
- 5 . המפגש התרבותי בין הוותיקים לבין העולים היה צורם ולא מוצלח....
- 6 . לא היו מספיק מקומות עבודה ופרנסה לכולם...
- 7 . הייתה בעיה של ריבוי שפות שהקשו על חיי היום יום והתקשורת הבסיסית

העלייה תרמה למדינת ישראל הצעירה בתחומים הבאים -

- 1 . הגדלת האוכלוסייה והכפלתה

- 2 . פיזור העולים ביישובי ספר חיזקה את ההגנה על הגבולות
- 3 . הוקמו עיירות פיתוח והחלה השתלטות יהודית על שטחי ארץ ישראל
- 4 . המגוון התרבותי העשיר את התרבות הישראלית המתהווה בתהליך שעדיין ממשיחך..

ב . אירועי ואדי סאליב התרחשו בשנת 1959 בשכונת ואדי סאליב שננטשה על ידי תושביה הערבים במלחמת העצמאות ויושבה על ידי עולי ם חדשים בעיקר ממרוקו. ב-9 ביולי הוזעקה המשטרה לטפל במריבת שיכורים בבית קפה שכונתי. נפוצה השמועה שהשוטרים ירו והרגו את אחד מתושביה המרוקאים של השכונה. התפתחה הפגנה בשכונה שהתפשטה לחיפה כולה וממנה לכל הארץ. הממשלה מינתה וועדת חקירה בראשותו של השופט עציוני שפרסם את המלצות הוועדה במשפט פתיחה שאמר " כאן חטאנו כולנו, כאן אשמים אנחנו כולנו". בין המלצות הוועדה היה להעביר את דיירי השכונה לשיכונים חדישים , הוקצבו כספים להסבות מקצועיות לחיילים משוחררים וכו'.

אך המשמעות החשובה של אירועי ואדי סאליב היו בהעלאת נושא הקיפוח והאפליה שחשו עולי מרוקו וצפון אפריקה מצדם של הישראלים הוותיקים האשכנזים. הוקמה תנועת מחאה פוליטית בשם "הפנתרים השחורים" שאף הכניסה את אחד מראשיה, צ'ארלי ביטון לכנסת. המפלגות פתחו את שורותיהם לפני יוצאי ארצות האסלאם וצפון אפריקה והחלה להינתן תשומת לב ממשלתית לאוכלוסייה שעד אז לא זכתה להעדפות.

אפשר לציין את אירועי ואדי סאליב כאחד הגורמים הראשונים שהביאו את סופה של מדיניות כור היתוך והחלפתה במדיניות הרב תרבותיות.

תשובה לשאלה 12

- א . הגורמים למעבר למכור היתוך לרב תרבותיות הם –
- 1 . השפעת תהליכים עולמיים וישראליים – היחיד וצרכיו הועמדו במרכז במקום החברה וצרכיה. נהנתנות אישית החליפה את תחושת החברה המגויסת לביצוע מטרה לאומית. האינדיבידואליזם החליף את הקולקטיביזם 80
 - 2 . השפעת מחאת הפנתרים השחורים – הציפה את רגשות הקיפוח של יוצאי ארצות האסלאם והפנתה זרקור לתרבותם שדוכאה על ידי הממסד
 - 3 . השפעת השבר של מלחמת יום כיפור – נסדק האמון הציבורי בממסד. תפיסת כור היתוך זוהתה בביור עם הממסד הוותיק ומטרותיו, לכן רעיון כור היתוך איבד מחינו
 - 4 . מגוון אמצעי תקשורת וזמינותם – פתיחת ערוצי הרדיו לכל, כולל לעולים חדשים, אפשרו שמירת

התרבות העדתית

5 העובדים הזרים – קיומם של מאות אלפי עובדים זרים, בלא קשר ליהדות ולאידאולוגיה הציונית הגבירו את המודעות לתרבויות השונות הקיימות בארץ

6 העולים מתערים בחברה גם בלי כור היתוך – התגבשה ההכרה כי עם או בלי מדיניות של כור היתוך

העולים החדשים מתערים בחברה הישראלית תוך 2-3 דורות, והם רואים עצמם חלק בלתי נפרד ממנה

7 . המעבר לרב תרבותיות הפך למגמה עולמית בסוף שנות ה-60. קנדה, ארה"ב ומערב אירופה. המגמה הגיעה לישראל בערך בשנות ה-80

8 . חלק מערעור הסדר החברתי שנוצר בעולם לאחר מלה"ע ה-2. המרד נגד היריבות הצבאית, המחנאות והמלחמה הקרה. רצון בעולם פתוח וסובלני לכל

ב . המעבר לתפיסה הרב תרבותית מלמד על שינוי בתפיסת השלטון והחברה הישראלית. ויתור על חלום יצירת חברה אחידה חדשה וייחודית והכרה בחברת פסיפס עם גישות תרבותיות שונות. הקבוצות השונות

שומרות על זהותן האתנית, האמונות, המנהגים, השפה והמיתוסים שלהן, אך מאוחדות בנאמנותן

הלאומית. ההכרה בחשיבות של שילוב התרבויות במקום מחיקתן הביא ליתר סובלנות בקרב החברה

הישראלית לגלי העלייה השונים. נעלם הצורך הכפייתי שהיה קיים במדינה למחוק את התרבות העולה

ולאמץ במקומה תרבות ארץ ישראלית שלא באמת הייתה כזו.

הביטויים לרב תרבותיות הם –

הלגיטימציה הרב תרבותית כללה גם הכנסתם של חגים חדשים ללוח השנה העברי, חגים ייחודיים של

עדות: המימונה המרוקאית, הסהרנה – הכורדית, הסיגד – האתיופית.

המוזיקה המזרחית פרצה בשנות ה-70 את "גטאות השידור" והפכה למוזיקה לגיטימית, ציבורית המקובלת על כלל הציבור.

מעבר מסרטים לאומיים המציגים את היהודי החדש ומעצימים אותו (הוא הלך בשדות, גבעה 24 אינה

עונה) לסרטים מגזריים המבטאים חוויות ותרבויות של עדות ומגזרים בחברה: סרטים מזרחיים (אביבה

אהובתי, שחור, סוף העולם ימינה). סרטי עולים מרוסיה (החברים של יאנה), מאתיופיה (זרובבל). עולי

גיאורגיה (חתונה מאוחרת). סרטים על דתיים ועל חרדים. סרטים על קיבוצניקים, סרטים על

הומוסקסואלים, סדרות על חרדים כדוגמת שטיסל ועוד.

מעבר ממספר מועט של רשתות שידור ממלכתיות ועיתונים מטעם לריבוי רשתות שידור ועיתונות פרטית.

אלו מבטאים את דעותיהם שלהם ולא של הממסד.

האינטרנט שינה את מערכת הפצת הידע והפכה לרב תרבותית.